

GELENEKÇİLİKTEN YENİLİKÇİLİĞE BATI DÜNYASI

*Taha Yasin ÖLMEZTOPRAK

Öz

Göçebelikten tarım toplumuna, tarım toplumundan endüstri toplumuna ve buradan da post endüstriyel topluma geçiş sürecinde insanoğlu sürekli bir değişim geçirmiştir. Değişimin sürekliliğine rağmen hızında ve niteliğinde farklılıklar gözlenmiştir. Söz konusu farklılaşma özellikle geleneklerin yerini yeniliklerin almaya başlamasıyla hissedilir ve görünür olmaya başlamıştır. Değişim çok yavaş bir seyir takip ederken endüstri devrimiyle birlikte büyük bir hız kazanmıştır. 18. Yüzyılın ortalarında başlayan endüstri devriminin temellerinin atıldığı uzun süreçte ise birçok yenilik ortaya çıkmıştır. Yeniliklerin benimsenmesi kolay olmamıştır. Geleneğe olan bağlılık, yenilikler karşısında gelenekçilik tutumunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Tedrici değişim ve süreklilik vurgusuna sahip geleneksel yaklaşımın aksine gelenekçilik, değişimi durdurmaya yönelik bir tutum olmuştur. Eskinin tecrübe edilmişliğine ve üstünlüğüne olan inanç, yeniliklere şüpheyle bakmaya sebep olmuştur. Eski, sırf eski olduğu için kabul edilmiş, yeni ise geleneksel yapıyı bozacağı endişesiyle reddedilmiştir. Gelenek-yeni çatışması yaşanmışsa da yeniliklerin yaygınlaşmasıyla birlikte yenilikçilik düşüncesi hâkim olmaya başlamış ve nihayetinde yenilikçi bir kültür oluşmuştur. Yenilikçi kültürel iklim birçok yeniliğin hızla yeşermesine imkân sunmuştur. Yenilik karşısında geleneğin direnci kırılmış ve yenilikçilik bir hedefe dönüşmüştür. Bu çerçevede endüstri devriminin ve kalkınmanın motoru olan yenilikler ve rakiplerine fark atmanın temelini oluşturan yenilikçilik yazımızın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu yazıda batının kalkınma sürecinde gelenekçilikten yenilikçiliğe geçiş, konu ile ilgili yapılmış araştırma ve yorumlardan hareketle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Gelenekçilik, Yenilik, Yenilikçilik Kültürü, Endüstri Devrimi

WESTERN WORLD FROM TRADITIONALISM TO INNOVATIVENESS

Abstract

Human beings have experienced a continuous change during the transition periods from nomadism to agricultural society, from agricultural society to industrial society and industrial society to postindustrial society. Despite the continuity of change, differences have been observed in the speed and quality of the change. This differentiation has especially been observable and perceivable after innovation took the place of the traditions. While the transition followed a very slow progress, it gained great speed with the industrial revolution. In the long process of laying the foundations of the industrial revolution that started in the middle of the 18th century, many innovations have emerged. Acceptance of innovations has not been easy. Commitment to tradition has led to the occurrence of traditionalism attitude against innovations. Traditionalism has been an attitude towards preventing the change in contrast to traditional approach which emphasizes the gradual change and continuity. The beliefs about the experience and superiority of the old has caused looking innovations suspiciously. Old has been accepted just for being old, on the other hand innovation has been rejected just for the concern of disrupting the traditional structure. Although the tradition and innovation conflict has occurred, after the spread of innovations, innovativeness has started to be dominant and eventually an innovative culture has emerged. The innovative cultural climate has contributed many innovations to flourish rapidly. The resistance of traditions against innovation has been broken and innovativeness has turned into a target. In this frame, innovativeness which is the engine of revolutions and competitive advantage is the focus of our article. In this article, the transition from traditionalism to innovativeness in the development process of the West has been tried to be explained based on the researches and comments made on the topic.

Keywords: Tradition, Traditionalism, Innovation, Innovativeness Culture, Industrial Revolution

* Öğretim Görevlisi Dr, Adıyaman Üniversitesi, tolmeztoprak@adiyaman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2677-1650

Cite as/ Atıf: Ölmeztoprak, T. Y. (2023). Gelenekçilikten yenilikçiliğe Batı dünyası. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 11(1), 1-17.

Received/Geliş: 6.12.2022

Accepted/Kabul: 23.12.2022

Giriş

İnsanlık tarihi dikkate alındığında bilinen binlerce yıllık zaman diliminde insanoğlu birçok önemli yeniliğe imza atmıştır. Bu yenilikler başta tarım devrimi olmak üzere gerek şehirlerin kurulması gerekse gelişmesi sürecinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Fakat her bir yenilik uzun bir tecrübe süzgecinden geçerek ortaya çıktığı için bir defa yapıldıktan sonra büyük ölçüde onu korumak ve nesilden nesle aktarabilmek için değişime karşı bir tutumla yaklaşmıştır. Tecrübe, değişime ve yeniliğe üstün tutulmuştur. Bu sebeple de endüstri devrimine kadar medeniyetin tekerleği o kadar yavaş dönmüştür ki bu geçmişin binlerce yıllık sürecinin adeta durağan görülmesine yol açmıştır. Her ne kadar Herakleitos “aynı nehirde iki defa yıkanılmaz” diyerek değişimin sürekliliğine vurguda bulunmuşsa da geleneğin muhafaza edilmesi gayreti hâkim olmuştur.

Tarım toplumunda iktisadi hayat geleneksel biçimde düzenlenmiştir. İnsanlar kendilerine öğretildiği gibi, geçmiş nesillerden devraldıkları ve alışageldiği gibi üretim faaliyetinde bulunmuşlardır. Herhangi bir kural veya kararda geleceğe bakmak yerine geçmişe, modellere, kabul edilmiş kullanım ve tecrübelerle bakmışlardır. Üretim araçları ve usullerini gelenek ve göreneğe istinaden seçmişlerdir. Bu bakımdan insan her zaman bu anlamda bir gelenekçi olmuştur (Sombart, 1993, s. 42-43). Geleneği hazır bulmakla kendilerini şanslı görmüşlerdir. Çünkü karşılaşılan sorunlar geçmiş nesil tarafından çözülmüş ve uygulanmıştır. Küçük değişikliklerin bile büyük yansımaları olabileceği ve bunun kaosa sebep verebileceği düşüncesinden dolayı düzeni devam ettirme ilkesi hâkim olmuştur.

Gelenek bütün toplumlar ve topluluklar için hayati önemi haizdir. Değişimin belirli bir düzen ve istikrar içerisinde seyretmesi, birikimin nesilden nesle aktarılması, tutum ve davranışların uyumlu olması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması açısından birçok önemli işlev görmektedir. Yeniliklerin kendi geleneklerine vakıf bireyler tarafından yapılması değişimi süreklilik içerisinde gerçekleştirebilme imkânını temin eder. Buna karşılık gelenekçilik değişimin engellenmesi çabasının bir yansımasıdır. Bu durumda gelenek işlevlerini kaybetmeye ve donuklaşmaya başlar. Hâlbuki gelenek sürekli bir

akış ve canlılık gerektirir. İnsan bir taraftan miras devralan diğer taraftan da miras bırakan bir varlıktır. Gelenekçiliğin mirasyedi tavrı birikimlerin tüketilmesini, geleneksellik ise gelecek nesillere bırakılmak üzere devralınanlara ek yapılmasını doğurur. Gelenek hararete, gelenekçilik ise soğumaya işaret eder. Sıcak olan canlı, soğuk olan ise ölüdür. Bu sebeple yazımızda gelenek ile gelenekçilik birbirinden ayırt edilmekte ve yeniliklerle olan ilişkisi söz konusu temel üzerinden tartışılmaktadır.

Geleneksellikten yenilikçiliğe geçiş Batının kalkınma sürecinde anahtar kavram olarak düşünülmektedir. Batı dünyasının yenilik peşinde devam eden koşusu birdenbire başlayıp bitmiş bir fasıla değildir. Bu uzun soluklu koşuda gelenek-yeni çatışmasından doğan birçok engel var olmuştur. Geleneksel yapının hâkim olduğu dönemlerde, yenilik karşısında bariyer olan geleneğin gücünü kırmak hiç de kolay olmamıştır. Ancak bir kez yenilikler kendisini kabul ettirmeye başlayınca yenilikçi bir kültürel iklim doğmuş ve yenilikçiliğin bizatihi kendisi gelenek halini almıştır. Bu çerçevede yazımızda yenilikçilik ile kültür arasındaki bağa dikkat çekilmektedir.

Batının kalkınma ve endüstrileşme sürecinde hiç şüphesiz birçok faktör etkili olmuştur. Ancak çalışmamızın sınırlarını tayin etme bakımından özellikle yenilikçilikle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Nihayetinde gelenek, gelenekçilik, yenilik, yenilikçilik, yenilikçi kültür ile batının kalkınma ve endüstrileşme süreci arasındaki ilişki konu üzerinde yapılmış araştırma ve yorumlardan hareketle incelemeye çalışılmıştır.

1. Gelenek ve Gelenekçilik

Gelenek, bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup, kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre, davranışlar ve ananelerdir (TDK Sözlüğü). Sözlük karşılığında da görüldüğü gibi geleneğin ayırt edici özelliği nakledilmeyle ilgilidir. Fakat bir şeyin gelenek olarak kabul edilebilmesi için tam olarak ne kadar süredir var olması gerektiğini tespit etmek kolay değildir (Heywood, 2011, s. 426). Başka bir ifadeyle geleneğin kaç kuşağın süzgecinden geçerek oluştuğu görecelidir.

İnsan, geçmiş-şimdi-gelecek köprüsünün üzerinde yaşar. Anı yaşayan insan geçmişin hafızasını geleceğin de hayalini ya da amaçlarını taşır. Şimdide gerçekleşen

davranışlar bütünüyle geçmişten kopuk, gelecekte de bağımsız değildir. Özakpınar'ın (1997) ifadesiyle gelenek, kültürün geçmişini geleceğe bağlayan can damarıdır. Geleneksiz bilim, sanat, dil ve istikrarlı bir toplum hayatı olamaz. Çünkü gelenek uzun bir geçmişin birikimini bugüne taşır (s.139). Dolayısıyla gelenek köktür ve bugünün hayatını oluşturan gövde ve dallara can verir.

Geleneksel toplumlarda bireylerin alacağı çok fazla karar yoktur. Çünkü sorunlar karşısında geleneğin en iyi çözümü sunduğu kabul edilir. Bireyler çözümü önceden hazır bulmakla kendilerini şanslı görürler ve aynı durumlarda aynı davranışları tekrar ederler. Buna karşılık endüstriyel toplumlarda alınacak kararlar çoğalır ve kişinin seçimine bağlı olarak sonuçlar da çoğalır. Karar, genellikle, bireyin belli bir mantıkla, belli bir zamanda ortaya koyduğu noktasal bir eylem olarak kabul edilir. Öyle ki imkânlar amaca göre belirlenir, maliyet ve kazanç hesabı yapılarak olası bütün çözümler arasından en iyisinin seçildiği düşünülür. Fakat karar alma sürecinde bütünüyle iradenin rol oynadığını söylemek mümkün değildir. Müşterek karar mekanizmasını da dikkate almak gerekir (Mendras, 2008, s. 253-254). Müşterek kararlar toplumsal kabul alanında gerçekleştirilebileceği gibi örgüt, cemaat, şirket ve çeşitli organizasyonlarla sınırlı bir alanda da alınabilir.

Gelenek durağan değil 'gelen'e ek yapılarak devam edendir. Ancak geleneğin etkisi, insanı daha önce yapmış olduğu ve dolayısıyla nasıl yapılacağını bildiği şeye yönlendiren alışkanlık ve âdetler tarafından desteklenir. Bu da aynı şekilde onu eski alışkanlıkları içinde tutmaya vesile olur. Âdet, tecrübenin meydana çıkardığı irade gücü veya arzu olarak gayet iyi tanımlanmıştır. Tecrübe uygulamadır ve uygulama âdeti ortaya çıkarır. Önceleri zor olan uygulama tekrar yoluyla kolaylaşır ve belirsiz eylemleri kesinleştirir. Böylece insan, faaliyetlerinde çok daha fazla kolaylaşmış olanı tekrarlamaya yönelir; diğer bir deyişle, öğrenmiş olduğunda sebat etmeye, yeni olan herhangi bir şeye ilgisiz, hatta düşman kalmaya yönelir (Sombart, 1993, s. 43-44). Bu durumda gelenek, değişerek devam etme özelliğine karşıt bir tavırla olduğu gibi muhafaza edilmeye çalışılır ve gelenekçilik ortaya çıkar.

Gelenekçilik manevî bir değerın ayrılmaz parçası olmadığı halde sırf eskiden beri var olduğu için inat ve ısrarla ona bağlanmak ve her şeye rağmen onu savunmaktır. Hâlbuki bir yenilik aynı amacı daha kolay, daha çabuk ve daha rahat yerine getirmeye hizmet edebilir. Ancak gelenekçilik her ne şekilde olursa olsun değişimin karşısında durup, sırf yenidir diye direnç göstermeyi ifade eder. Toplumda işlerin zaman kaybetmeden, tereddüt uyandırmadan, aksaklıklara meydan vermeden verimli ve düzgün bir şekilde yapılması için geleneksellik gereklidir ama gelenekçilik tam da aksi istikamette bir sonuca yol açar (Özakpınar, 1997, s. 140). Yeniliğin hayatı kolaylaştırıcı ve verimli kılan uygulamaları eskiye bağlılık sebebiyle peşinen reddedilir. Sürecin sonunda ise bizatihi gelenek işlev kaybına uğrar ve ölmeye yüz tutarak müzelik hâle gelir.

Gelenekçilikte, geçmişten gelen inanç ve pratikler “değişmez” olarak yüceltilir. Gelenekçiler, geleneği statik yani değişmez olarak görürler ve gelenekleri sadece daha önce yapılmış oldukları için takip ederler. Bu yönüyle gelenekçilik bir ideolojidir. Nitekim bireyler yenilikleri veya yeni uygulamaları, eski davranışlarını değiştiren bir yöntem olarak algıladıklarında yeniliğe düşman bir tavırla yaklaşırlar ve ideolojik bir tutum sergilerler (Weiner, 1966, s. 7). Gelenekler, ideoloji ya da doktrinlere dönüşerek sosyal davranışlar üzerinde tahakküm kurmaya başladığında, bir ideoloji olarak diğer fikirlere karşı bir korunma refleksi geliştirirler (Sztampka, 1993, s. 66). Bu durumda gelenekçiler, aslında geleneğin muhtevasına hâkim değillerdir. Onlar sadece geleneğe bir tür bağlılık içerisindedirler. Hâlbuki geleneksel düşüncede ise tam tersine geleneğin bilgisine vakıf olma ve hatta bizzat söz konusu bilgiyle özdeşleşme vardır (Guénon, 1990, s. 247). İçselleştirilmiş gelenek, dış tesire, başka bir ifadeyle otoriteye tabi olduğu için değil bizatihi arzu edildiği için takip edilir.

Değişim karşısında sergilenen gelenekçi duruş üç farklı şekilde tezahür edebilir. İlki mevcudu muhafaza arzusuyla ortaya çıkar. Bu tutumda gelenek, geçmişin yerleşik kurum ve usullerinin devamı şeklinde görülür. Amaç, değişimi ortadan kaldırmak veya engellemektir. İkinci olarak gelenekçilikte amaç geçmişe dönüştür. Adeta saat tersine döndürülmek istenir. Hayalî veya kısmen gerçek bir altın çağa dönüş arzu edilir. Hatta gelecekte duyulan endişe karşısında geçmişe dönüş devrimci bir biçimde kendisini gösterebilir. Üçüncü olarak da mevcudu korumak amacıyla değişimin doğal seyri

kabul edilir. Zira buradaki endişe, değişimi engellemeye çalışırken istenmeyen büyük değişimlerin yaşanabilme ihtimalidir. Bu durumda tarihin ileri doğru yürüyüşünün kaçınılmaz olduğu kabul edilir ve reform devrime tercih edilir (Heywood, 2011, s. 426-432). Değişim karşısındaki ilk iki duruşun gelenekçi tutumu daha kuvvetli iken sonuncusu daha ziyade geleneksel tavra işaret eder. İster olduğu gibi muhafaza isterse geçmişe dönüş isteği olsun her iki tavırda da yeniliklere yönelik bir karşı duruş vardır. Değişimin doğal seyrini kabulde ise daha ziyade geleneğin değişerek devam etme özelliğine vurguyla yeniliklerin temkinli bir kabulü söz konusudur.

2. Yenilik ve Yenilikçilik

Yenilik bir taraftan yeni fikirlerin üretilmesini içerir. Öyle ki kuruluşların fikirleri yeni veya geliştirilmiş ürünlere, hizmetlere ya da süreçlere dönüştürdüğü çok aşamalı süreçtir. Diğer taraftan yenilikçilik, örgütsel performansı artırmak amacıyla yeni ürün veya hizmetler, yeni teknoloji, yeni organizasyonel yapılar veya idari sistemler, yeni planlar ve yeni programlar gibi bir dizi yeniliğin ve yeni şeyin kullanılması anlamına gelir (Tian vd., 2018, s. 1090).

Yenilikçilik yeni bir fenomen olmaktan çok uzaktır ve insani gelişmenin doğasında vardır. İnsanların davranışlarını, çalışma yöntemlerini ve çalışmalarını değiştirme kapasitesine sahip yeniliklerin ortaya çıkışı, insanlık tarihini karakterize eder. İnsanlık tarihi boyunca oynadığı önemli role rağmen, iktisatçılar zaman zaman yenilikçiliği gözden kaçırmıştır. Örneğin, sermaye birikimi, klasik iktisatçıların mekanik yenilik yerine piyasa performansına ve ilerlemeye odaklandığı, sık sık ve uzun süredir devam eden bir akademik tartışma konusudur. Ancak yeniliğin önemine ilişkin ihmal günümüzde giderek ortadan kalkmaktadır (Galindoa- Méndez, 2014, s. 825-826).

Yenilik kavramı ilk defa Schumpeter tarafından 1911 yılında yazdığı eserde tanımlanmıştır. Schumpeter, bu eserinde klasik teorileri eleştirmiş, söz konusu eserlerin kısır döngülerinin yıkılması gerektiğini belirtmiş ve yeniliği kalkınmanın itici gücü olarak tanımlamıştır. Öyle ki ancak yenilik ve yeniliği hayata geçirecek girişimciler ekonomiye hareket kazandıracaklardır (Elçi, 2006, s. 6). Nitekim Batının endüstriyel gelişiminde icatların önemli bir rolü olduğu açıktır. Her icat iktisadî

büyümeyle etkilemiş ve yeni buluşlara kapı aralamıştır. Ancak buluşların da gerisinde yenilikçilik vardır. Yenilikçiliğin görünür hale gelmiş somut sonuçlarından olan buluş ile onu doğuran yenilikçilik zihniyeti, düşüncesi ve uygulamalarını birbirine karıştırmamak gerekir. Nitekim Schumpeter'in (1939) de belirttiği gibi icat ve yenilik gerek ekonomi bilimi açısından gerekse sosyolojik olarak farklı şeylerdir. Yeniliği icat ile açıklamak ekonomik analizleri göz ardı ederek bir cismi tarif etmekten başka bir şey değildir. Yenilik, üretim tekniklerinin ya da yöntemlerinin değiştirilmesinden öte eskiyi kaldırıp yerine yeni üretim süreçlerini koymaktır (s. 84-90). O halde ekonomik kalkınmanın itici gücü buluş değil ekonomik süreçleri değiştiren yeniliktir.

Buluş, yeni bir ürün veya süreç için bir fikrin ilk ortaya çıkışıdır, yenilik ise onu uygulamaya geçirmek için yapılan ilk girişimdir. Her ikisinin de yakın bağları vardır ve bu da birini diğerinden ayırmayı çok zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, buluş ve yenilik arasındaki en önemli fark, ilkinin herhangi bir yerde ortaya çıkabilmesidir, oysa yenilik, esas olarak birkaç farklı yetenek, bilgi, kaynak ve beceri türünü birleştirmesi gereken şirketlerde ortaya çıkar (Galindoa- Méndez, 2014, s. 826).

7

Schumpeter'e (1934) göre yeniliğin çeşitleri yeni ürünler, yeni üretim yöntemleri, yeni tedarik kaynakları, yeni pazarlar ve yeni iş görme usulleridir. Yeniliğin farklı çeşitliliklerle sınıflandırılması kadar ekonomik gelişmenin temelini teşkil etmesi bakımından farklı boyutlarıyla da ele alınması gerekir (66). Schumpeter'in (1939) ayrımıyla yenilikçiliğin iki boyutuna vurguda bulunmak mümkündür. İlk olarak, mevcut yeniliklerden açık bir sapmayı ifade eden, temel değişiklikler sağlayan radikal yenilikçilik; ikinci olarak da mevcut teknolojide iyileştirmeler ön gören, basit ayarlamalar içeren artırımlı veya marjinal yenilikçilikten söz etmek mümkündür (s. 101).

Yeniliğin gerçekleştirilebilmesinin birtakım zorlukları vardır. Özellikle yenilik ve gelenek karşı karşıya geldiğinde yeniliğin kabulü ve yayılmasında gelenek bir duvar gibi engel teşkil edebilir. Buradaki karşılaşmada geleneğin kendini üstün görmesi, yeniliğin ise eskiyi yok etmek amacıyla geleneğe düşmanca tavır sergileyip sergilememesi önem arz eder (Tatar, 2000, s. 202). Yenilik, geleneklerden göze çarpıcı bir biçimde ayrılmayı gerekli kılar. Bu çerçevede, tarih boyunca toplumlarda görülmektedir ki, söz konusu değişiklikler yöneticinin gücünü ve zenginliğini

artırmadıkça, onlar değişikliğe karşı direnmişlerdir. Dolayısıyla Batı'nın kalkınma sisteminin, yenilikleri uygulayacak kapasiteye, yenilik için gerekli itici güç ve motivasyona, yenilikçi düşünce kaynağına ve değişikliğe, gelişmeye ve yeniliğe karşı olan etkili toplumsal güçlerin müdahalelerinden korunma yeteneğine sahip bir sosyal sınıfa ihtiyacı vardı. Yenilik, yerleşik düzenin aleyhine çalıştığına göre yenilikçi sınıf, yenilikten, yerleşik düzende sağladığından daha fazla çıkar sağlayacakmışçasına toplu hareket etmeliydi. Toplum bireyleri arasındaki çıkar farklılıkları, değişiklik isteyen üyelerin yararına olacak bir biçimde giderilmeliydi. İşte Batı da bu istikamette yürümüştür (Rosenberg-Birdzell, 1992, s. 39-40). Değişim isteğinde olan sınıf hem iktisadî he de sosyal alanda büyük fayda temin etmişlerdir. Buna karşılık özellikle endüstri devriminin ilk yıllarında işçiler değişimden olumsuz etkilenmişlerdir. Gerek çalışma saatlerinin uzunluğu ve çalışma şartlarının ağırlığı gerekse ücretlerin çok düşük oluşu, yeniliklere karşı yıkıcı protestoların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yeniliklerden çıkar sağlayan sınıf ise bu protestoları şiddet kullanmak suretiyle bastırma yoluna gitmiştir. Bu mücadeleyi nihayetinde yenilikçiler kazanmış ve süreç içerisinde yenilikçi bir kültür oluşmuştur.

3. Yenilikçilik ve Kültür

Hiçbir sanayi devrimi, hatta daha geniş anlamda üretim ve mübadelede, hiçbir ilerleme tam olarak iktisadi bir süreç sayılamaz. İktisat insan hayatının diğer kesimlerinden tecrit edilmiş halde mevcut olamaz, o onlara, onlar da ona bağlıdırlar (Braudel, 1991, s. 207). Nitekim iktisat, iktisadî ve iktisadî olmayan kurumlar içerisine gömülüdür (Polanyi, 1992, s. 34). Diğer tüm faaliyetler gibi iktisadî faaliyet de sosyal olarak konumlandırılmıştır. Bireyler atomize varlıklar olmadığı için davranışları da sadece bireysel güdüleriyle açıklanamaz. Dolayısıyla iktisadî davranışlar süreklilik arz eden kişisel ilişkiler ağlarına gömülüdür. İktisadî amaçların peşinde koşmaya, sosyallik, onay, statü ve güç gibi iktisadî olmayan hedefler eşlik eder. İktisadî kurumlar da tıpkı bütün diğer kurumlar gibi, sosyal olarak inşa edilir (Granovetter, 1992, s. 4). Bu çerçevede iktisadi faaliyet bir tür sosyal faaliyettir, sosyal olarak konumlandırılmıştır ve iktisadî kurumlar sosyal yapılarıdır (Swedberg-Granovetter, 1992, s. 6).

İktisadî değişmelerin sosyal değişme üzerindeki etkisi önce ticarî sonra da endüstriyel burjuvazinin ortaya çıkışı ve gelişmesi sürecinde görülmektedir. Ancak değişim, kurumların karşılıklı etkileşim sürecinde gerçekleşir. İktisadî büyüme ve gelişme bir sosyal değişme sürecinden başka bir şey değildir. Çünkü bir iktisadi düzen kendi esas ve temelini, belli bir sosyal yapıda bulur (Eröz, 1977, s. 335). Bu çerçevede sosyal davranış yenilik sürecini kolaylaştırma veya caydırma kapasitesine sahiptir. Ekonomik birimler yenilikleri reddederse veya kullanamazlarsa, yenilik süreçleri durma noktasına gelir. Toplum, yenilik sürecini destekleyen bir sosyal iklim yaratmalıdır (Galindoa- Méndez, 2014, s. 825). Sosyal iklim yenilikleri hoş görmüyor ve gelenek direnç gösteriyorsa o toplumda yenilikler kolay ortaya çıkmaz ve yayılmaz. Tersî durumda yeniliğe olan direnç bir kez yıkıldıktan ve her bir yeniliğin getirdiği faydalar görüldükten sonra yenilikçilik toplumsal bir eğilime dönüşür.

Yenilikçilik sadece işletmelere özgü ve işletmelerle sınırlandırılarak değerlendirilemez. İşletme ve organizasyonların sosyo-kültürel ortamda vücut bulduğu bir gerçektir. Ayrıca işletme ve organizasyonların ortaya koyacakları yeniliklerin muhatabı da toplumun tamamı, bir bölümü, grup veya cemaatler ya da küresel ölçekli kitlelerdir. Bu durumda hem beslendiği kaynak hem de hedef kitlesi toplumdur. Yeniliğin toplumsal kabulü, benimsenmesi ya da karşı direnci başarı veya başarısızlığı ortaya çıkarır. Ayrıca yeniliğin aktörleri seçkinler, bir sosyal sınıf, iktisadî güç sahipleri, kültürel temas ve etkileşime bağlı dış etkenler, küçük ya da marjinal gruplar, işletmeler ve organizasyonlar olabilir. Bu saydıklarımızın her biri de bir kültürel iklim içerisinde bulunurlar.

Toplumsal ölçekli bir kavram olan kültür, kurum, organizasyon, işletme ve gruplar için kullanılmaktadır. Çok sayıda tanımı bulunan kültür, sorunları çözenin kabul edilen yoluna, benimsenen düzenlemelere ve davranış modellerine işaret eder. Böylece kültür, davranışların altını çizen ve yöneten tüm kurumsallaşmış yolları, inançları, normları ve değerleri içerir (Ahmed, 1998, s. 32). Kültüre yönelik çağdaş yaklaşımlar, aktörlerin davranışlarını şekillendirmede sembolik anlam sistemlerinin rolünü ve bu anlam sistemlerinin sadece kısıtlayıcı değil, aynı zamanda aktörlerin stratejik hedeflere ulaşmak için kullanabilecekleri kolaylaştırıcı bir faktör olduğunu da vurgular (Lounsbury, 2019, s. 2).

Kültürün yenilikçilik üzerindeki etkisi, iş ve ekonomik kalkınmayla ilgisi ve katkısı göz önüne alındığında, uluslararası yönetim ve organizasyonel gelişimde kritik bir faktör olarak kabul edilmiştir (Tian vd., 2018, s. 1089). Kültür, yeniliğin birincil belirleyicisidir. Olumlu kültürel özelliklere sahip olmak, organizasyona yenilik yapmak için gerekli bileşenleri sağlar. Kültür, yenilik yapma eğilimini artırmaya veya engellemeye hizmet edebilen çok sayıda öğeye sahiptir. Ayrıca inovasyon kültürünün uygun organizasyonel bağlamla eşleşmesi gerekir. Kültürü tek başına incelemek bir hatadır ve tek bir kültür türünü tanımlayıp onu bir organizasyonun yenilik eksikliğine her derde deva olarak önermek, bu hatayı birleştirmek demektir (Ahmed, 1998, s. 31).

Yenilikçiliğin kültürle olan ilişkisi çoğunlukla kültürün yeniliği teşvik edici ya da engelleyici etkisi üzerinde odaklanmıştır. Bu sebeple de kültürel özellikler siyah ve beyaz karşıtlığıyla ele alınmıştır. Tian vd. (2018) yapılmış araştırmalar üzerindeki araştırmalarında tespit etmişlerdir ki yenilikçilik seviyesini artırması ya da azaltması bakımından kültür ya yüksek/düşük güç mesafesi, bireycilik/kolektivizm, eril/dişil dikotomisiyle karşılaştırılmış ya da Konfüçyüsçü dinamizm, belirsizlikten kaçınma ve hoşgörü kavramları merkezinde ele alınmıştır. Ancak yenilikçiliğin kültür ile olan ilişkisi daha girift ve farklı kültürlerde ya da işletmelerde farklı sonuçlar doğurabilmektedir (s. 1089). Yine de millî kültürler açısından değerlendirme yapıldığında değişime direnç gösterme ya da yenilikler yapmak suretiyle değişimi teşvik etme tavırlarının nispeten bazılarında daha belirgin olduğu söylenebilir. Bu konuda Herbig ve Dunphy (1998) yapmış oldukları araştırmada mevcut kültürel koşulların, yeniliklerin benimsenme şeklini belirlediği sonucuna ulaşmışlardır. Onlara göre yaratıcılığa, teknik yeteneğe ve yüksek eğitime değer veren kültürler yenilikleri benimsemeye daha başarılıdır.

4. Endüstri Devrimi ve Yenilik

Rosenberg ve Birdzell (1992) Batının kalkınmasını sadece Batıya özgü olduğunu belirttikleri bir sistemle izah etmektedirler. Bunun adına ise “yenilik” demektirler. Batı'daki gelişimin kesin olarak bilinen kaynakları, gittikçe artan bir kapital, işgücü ve tabii kaynaklarla birlikte ticaret, teknoloji ve örgütlenme alanındaki yeniliklerdir.

Yenilik, henüz 15. yüzyılın ortalarında Batı'daki gelişimin önemli bir etkeni olarak belirmiş; 18. yüzyılın ikinci yarısında ise hâkim etken durumuna gelmiştir. Ticarete, üretimde, üründe, müesseselerde, örgütlerde yeniliklere gidilmiştir. Yeniliğin başlıca nitelikleri -belirsizlik araştırma, inceleme, mali risk, deney ve keşif- Batı ticaretinin gelişmesinde ve Batı'nın tabii kaynaklarının değerlendirmesinde öylesine etkili olmuştur ki sonunda yeniliğini de üretim faktörlerinin arasına dâhil etmiştir (s. 36).

Rosenberg ve Birdzell (1992) yeniliklerin bir gelişim sistemine dönüşme sürecini sekiz hat üzerinden giderek açıklamışlardır. Öncelikle bağımsız bir iktisadi ortamın ve tüccar sınıfının doğuşuna şahit olunmuştur. Orta çağın feodal toplumundan siyasî ve dinî baskılardan bağımsız bir sınıf teşekkül etmiştir. Bağımsız bir tüccar sınıfının doğuşu ikinci aşamada ticaretin genişlemesini ve yeni kaynakların keşfini doğurmuştur. Bu da beraberinde birçok yeniliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üçüncü aşamada üretim maliyetinin düşüşünün getirdiği yeniliklerle karşılaşmıştır. Öyle ki 18. yüzyıl sonlarında, sanayi devrimiyle birlikte o zamanki yerleşik düzenle, yeni, düşük maliyetli üretim yöntemleri aracılığıyla mücadele etme formülü, bu kez üretim sürecine daha fazla güç ve güçlü makineler aktarılarak kullanılmıştır. Dördüncü aşamada yeni ürünlerin piyasaya girmesi, beraberinde birçok yeniliği getirmiştir. Özellikle fabrika sistemine geçiş büyük değişimlere davetiye çıkarmıştır. Yeni ürünlerin piyasaya sürülmesi ve üretim maliyetinin düşmesiyle birlikte, yenilik öncesi ancak belirli insanların alabildiği ürünler, alt tabakaya mensup kesimlere hitap etmeye başlamıştır. Özellikle düşük kalitede kumaşlar ve diğer malları üretenler önemli oranda servet sahibi olmuşlardır. Beşinci olarak yenilikçi düşünce kaynaklarında gelişime şahit olunmuştur. Böylece zanaatçıların buluşları bilim adamlarının çalışmalarıyla daha da geliştirilmiş ve yeni buluşların ortaya çıkması mümkün olmuştur. Teorik bilimle endüstriyel teknolojinin bileşimi 19. yüzyıl sonunda gerçekleşmiş, endüstrinin ilk zanaatçı buluşları yerlerini profesyonel bilimcilere bırakmıştır. Altıncı olarak yenilik sürecinde önemli rol oynayan şüphe, maliyeti yüksek de olsa deneyle desteklenmiş, başarılı deneyler de iktisadi kalkınmayı temin etmiştir. Batı dünyasında yeniliğe karşı direnç görülmüşse de yedinci aşamada bu direnç kırılmış ve yenilikçilik düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Nihayetinde teknolojideki yeniliklere ilaveten örgütlenme sahasında gerçekleştirilen yeniliklerin de

endüstriyel gelişimde önemli bir tesiri olmuştur. Örgütsel yenilikler, teknolojik yeniliklerin de başarılı olmasını sağlamıştır (s. 40-48).

Endüstri devriminin gerçekleşmesinde yeniliklerin önemli bir etkisi olmuştur. Her ne kadar Toynbee başlangıç noktası olarak 1760 yılını gösterse ya da John Nef 16. Yüzyılın ortalarına kadar süreci götürse de (Deane, 1998, s. 2) vurgulanması gereken husus toplumların hayatında devrimlerin birdenbire ortaya çıkmadığı ve ani kopuşlar olmadığıdır. Ancak devrimler hızlı değişim dönemleridir. Değişim birçok boyutuyla görülebilir ve hissedilebilirdir. Bu özelliğiyle devrimler bardağı taşıran son damla gibidir. Son damla göze görünse de bardağın dolmuş süreci ihmal edilemez. Mesela Gimpel (1996) 10. ve 13. Yüzyıllarda Avrupa'da önemli teknolojik ilerlemelerden bahseder ve bu ilerlemeleri dikkate alarak orta çağda bir sanayi devriminden bahseder. Ancak süreç kesintiye uğramıştır. Tekrar gözle görülebilir büyük değişikliklerin görünmesi için uzun bir zaman diliminin geçmesi gerekmiş ve günümüzde etkisi artarak devam eden endüstri devrimi gerçekleşmiştir (Gimpel, 1996, s. 11). Braudel'in (1991) de vurguladığı üzere bu devrim kısa vadeli hadiselerin peş peşe meydana gelmesi ve görülebilir değişimleriyle tam bir devrimdir. Ancak aynı zamanda sakin adımlarla ilerleyen ve neredeyse fark edilemeyen uzun vadeli bir süreçtir. Bu süreçte gözle görülür değişiklikler yerleşik gelenekten önemli kopuşlara yol açan makinelerin icadı, teknolojinin gelişmesi ve bir dizi yeniliktir (s. 203).

Yeniliklere ilişkin esas değişim, 18. Yüzyılın başından itibaren elli yıl içinde zanaatkarların "tekniki" ile organize sistematik, amaçlı bilgi olan "loji"nin birleşmesidir. Nitekim ilk mühendislik okulu Fransa'da 1774 yılında kurulmuş, ardından 1770 dolaylarında Almanlar bunu ilk Tarım Okulu'yla izlemişlerdir. 1776'da da yine Almanya'da, ilk Madencilik Okulu açılmış, 1794'te ilk teknik üniversite Fransa'da, 'Ecole Polytechnique' adıyla kurulmuş ve onunla birlikte de mühendislik mesleği doğmuştur. Kısa bir süre sonra, 1820 ve 1850'lerde tıp eğitimi ve uygulamaları, sistematik bir teknoloji olarak yeniden düzenlenmiştir. İngiltere'de 1750 ile 1800 yılları arasında, patentler, kraliyetin imtiyazlı kullanıcıları zenginleştirecek tekeller olmaktan çıkarılıp, bilginin aletlere, ürünlere ve süreçlere uygulanmasını teşvik etmek, icatlarını yayınlamaya razı olan kâşifleri ödüllendirmek için verilmeye

başlanmıştır. Bu durum yalnızca İngiltere'de çok ateşli bir mekanik keşifler yüzyılını başlatmakla kalmamış, zanaatların esrarengizliğine ve gizliliğine de son vermiştir. İlk ansiklopedi bu yıllarda yazılmış ve binlerce yıldan beri biriken zanaatın sırlı dünyası ifşa olmuştur. Nitekim bu eser, tüm zanaatların bilgilerini düzenli ve sistematik bir biçimde bir araya getirmeye çalışmış, böylelikle çıraklık etmeksizin teknolog olmayı mümkün kılmıştır. Tecrübeyi bilgiye, çıraklığı ders kitabına, gizliliği metodolojiye çevirmiş, hepsini uygulamalı bilgiler haline getirmiştir (Drucker,1993, s. 45-47).

Makinelerin icadı teknolojiyle birleşince birçok yeniliğe de kapı açmıştır. Her bir buluş birçok buluşu doğurmuştur. Makine ile teknik ilişkisi öyle bir boyuta ulaşmıştır ki makine tekniğin yalnızca küçük bir parçası haline gelmiştir. Teknik artık insanların üretken faaliyetlerini değil tüm faaliyetlerini ele geçirmiştir. Teknik dokunduğu her şeyi makineye çevirir hale gelmiştir (Ellul, 2003, s. 14). Nitekim endüstri devrimiyle birlikte teknoloji büsbütün yeni bir seviyeye çıkmıştır. Her taraf dev elektromekanik makineler, taşıma kayışları, hortumlar, göstergeler vb. ile donatılmıştır. Bu yeni araçlar sadece kas gücünü arttırmakla kalmamış, insanlardan daha iyi işiten, gören, dokunan makineler yaratarak, teknolojiye duyu organları; yeni makineler yapacak makineler icat etmekle de doğurma yeteneği vermiştir. Daha önemlisi, bütün bu makineleri birbirine bağlı tesisler halinde aynı çatı altında toplayarak, fabrikayı ve fabrika içinde de montaj hattını meydana getirmiştir (Toffler, 1981, s. 49). Şimdilerde ise nesnelere interneti, 3D yazıcılar, karanlık fabrikalar ve nihayet endüstri 4.0'dan söz edilir olmuştur.

Sonuç

Gelenek geçmişin şimdideki yansıması, geleceğin de şimdide inşasıdır. Geçmiş-şimdi-gelecek çizgisinde gelenek, zincirin halkalarını birbirine ekleyen bağıdır. Bağ güçlendiren, geleneğin takipçilerinin ona olan bağlılıklarıdır. Geleneği içselleştirmiş bireyler, sırf geçmişten beri uygulanageldiği ya da otorite öyle buyurduğu için değil öyle olması gerektiğine inandıkları için davranışlarını ifa ederler. Körü körüne bağlılığın ifadesi olan gelenekçilikte ise eskiye sırf “eski” olduğu için üstünlük atfedilir. Geleneğin kadim olduğuna inanç ona kıdem de verir. Gelenek karşıtlığında ise yeniye sırf yeni olduğu için itibar edilir. Gelenek gözden düşer, yeni namına her ne

varsa gözde olur. Nasıl gelenekçilikte eskiye sadakat varsa yenilikçilikte de yeniye hayranlık söz konusudur.

Batı dünyasında geleneğin güçlü yapısı feodalizmin çözülmeye başlamasıyla sarsılmış ve sorgulanır hale gelmiştir. Başta kilise olmak üzere dinî kurumlara yönelik yargılama, itiraz ve yeni yorumlar şiddetli bir mücadeleyle kendisini göstermiştir. Yeni bir sınıf olarak ticari burjuvazinin doğuşu ve hâkim hale gelmesiyle birlikte yenilikler sanattan iktisada tüm kurumlara yayılmıştır. Yeniliklere karşı geleneğin direnci önce sarsılıp sonra da yıkılınca yenilikçilik gelenekçiliğin tahtına kurulmuştur. 18. yüzyılın ortalarında yenilik her alanda kendisini göstermeye başlamış ve bu durum bazı çevrelerde çılgınlık olarak yorumlanmıştır. Nitekim “Dr. Johnson alaycı bir ifadeyle "çağ yenilik peşinde delice koşuyordu" diyordu. Dünyanın her işi yeni bir şekilde yapılmalıydı. İnsanlar yeni bir şekilde asılmalıydı, idam sehpası bile yenilik çılgınlığından kendini kurtaramamıştır” (Deane, 1998, s. 107). Kimi çevrelerden destek gören kimilerince de reddedilen yeniliklerin hayatın her alanına hızlı bir şekilde dâhil olmasıyla birlikte değişimin hızında ve niteliğinde önemli farklılaşmalar yaşanmış, nihayetinde bu süreçte endüstri devriminin doğuşuna ve batı dünyasının hızlı denilebilecek kalkınmasına şahit olunmuştur. Birçok faktör bu süreçte etkili olmakla birlikte, yenilikçilik gittikçe artan bir şekilde hem sebep hem de sonuç olmak bakımından önemli bir rol icra etmiştir.

Bireyler, grup, cemaat, organizasyon ve bir millet içerisinde yaşarlar. Bunlar bireyin hayat bulduğu kültürel iklimlerdir ve bireyler bu kültürel iklimden etkilenirler. Kültürel iklimin birey üzerindeki etkisi açık olmakla birlikte her birey, pasif birer alıcıdan ibaret değildir. Bireyler de kültürel iklimin dönüşmesi ve değişmesi üzerinde etkili olurlar. Yeniliklerin yeşerebilmesi için kültürel iklimin müsait olması kadar yenilik peşinde koşacak bireylerin olması da önemlidir. Eski bir işi yeni yollar ya da araçlarla yapmak ya da yeni bir işi yeni yol ve araçlarla yapmak hem toplumsal hem de bireysel faaliyetleri gerektirir. Bireysel olarak ortaya çıkarılmış yeniliklerin toplumsal kabul görmesi önemlidir. Aksi takdirde yenilik ölü doğar. Nitekim yeniliklerin yapılabilmesi için emek, zaman ve finansal kaynağa ihtiyaç vardır. Bundan dolayıdır ki kabul görmeyen yeniliğin kaybı da büyük olmaktadır. Yeniliğe

açık ve hatta yeniliği arzulayan bir toplum, bireysel çalışmaların da önemli motivasyon kaynağıdır.

Kaynakça

- Ahmed, P. K. (1998). Culture and climate for Innovation. *European Journal of Innovation Management*, Volume 1, Number 1, 30–43
- Braudel, F. (1991). Maddi medeniyet ve kapitalizm. (M. Özel, Çev.). İmge Yayınları.
- Deane, P. (1998). İlk sanayi inkılabı. Çev. T. Güran, TTK Basımevi.
- Drucker, P. (1993). *Kapitalist ötesi toplum*. (B.D. Çorakçı, Çev.). İstanbul, İnkılâp Kitabevi.
- Elçi, Ş. (2006). *İnovasyon kalkınmanın ve rekabetin anahtarı*, Nova Bas. Yay. Dağ.
- Ellul, J. (2003). *Teknoloji toplumu*. (M. Ceylan, Çev.). Bakış Yayınları.
- Eröz, M. (1977). *İktisat sosyolojisine başlangıç*, İ.Ü.İ.F. Yayınları.
- Gimpel, J. (1996). Ortaçağda endüstri devrimi. (N. Özüaydın, Çev.). Tübitak Yayınları.
- Granovetter, M. (1992). Economic institutions as social constructions: a framework for analysis, *Acta Sociologica*, Vol. 35, No.1, ss. 3-11.
- Guénon, R. (1990). Niceliğin egemenliği ve çağın alâmetleri. (M. Kanık, Çev.). İz Yayıncılık.
- Herbig P.-Dunphy S. (1998). Culture and innovation. *Cross Cultural Management*, Volume 5 Number 4, 13-21.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset teorisine giriş*. (H. M. Köse, Çev.). Küre Yayınları.
- Lounsbury, M., Cornelissen, J., Granqvist, N. & Grodal S. (2019). Culture, innovation and entrepreneurship, *Innovation*, 21:1, 1-12.
- Mendras, H. (2008). *Sosyolojinin ilkeleri*. (B. Yılmaz, Çev.). İletişim Yayınları.
- Miguel-Ángel Galindo- María Teresa Méndez (2014). Entrepreneurship, economic growth, and innovation: Are feedback effects at work?, *Journal of Business Research*, 67 (2014), 825-829.

- Özarpınar, Y. (1997). İslâm medeniyeti ve Türk kültürü, Ötüken Neşriyat.
- Polanyi, K. (1992). The Economy as Instituted Process. *The Sociology of Economic Life*, Ed. M. Granovetter, R.Swedberg, Westview Press, United States of America, ss. 29-50
- Rosenberg, N.-Birdzell, L.E. (1992). *Batı nasıl zengin oldu, endüstri dünyasının ekonomik değişimi*. (E. Güven, Çev.). Form Yayınları.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development. an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*, (R. Opie, Trans.). Harvard Economic Studies, vol. 46, Cambridge, Harvard University Press.
- Schumpeter, J. A. (1939). *Business cycles: A theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process*, (V. 1). 2nd Ed., McGraw Hill.
- Sombart, W. (1993). Kapitalizm öncesi iktisadi görüş. kapitalizm ve din, (M. Özel, Haz.). Ağaç Yayınları.
- Swedberg, R.-Granovetter, M. (1992). Introduction. *The Sociology of Economic Life*, (M. Granovetter, R.Swedberg, Eds.). Westview Press, United States of America, 1-26.
- Sztampka, P. (1993). The sociology of social change, Blackwell.
- Tatar, T. (2000). Gelenek ve gelecek. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, (26), 199-215.
- Tian, M. vd (2018). How does culture influence innovation? A systematic literature review. *Management Decision*, Vol. 56 No. 5, 1088-1107.
- Toffler, A. (1981). Üçüncü dalga, (A. Seden, Çev.). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Weiner, M. (1966). Modernization the dynamics of growth, New York, Voice of America Forum Lectures.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu makalede etik kurul izni gerekmemektedir. (Ethics committee approval is not required for this manuscript).